

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

Переглянути у форматі pdf

НАУКОВА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ У МИТНІЙ СФЕРІ
М. М. Левко

№ 11, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК: 336.2 : 338.2

*М. М. Левко,
аспірант кафедри економіки та економічної безпеки,
Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів*

НАУКОВА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ У МИТНІЙ СФЕРІ

*М. М. Levko,
postgraduate student of economics and economic security department,
the Lviv State University of Internal Affairs*

SCIENTIFIC SYSTEMATIZATION OF INTERNAL AND EXTERNAL THREATS TO NATIONAL SECURITY IN THE CUSTOMS SPHERE

Здійснено підсумок щодо розмежування понять ризик, загроза та небезпека за ступенем реальності прояву та негативністю наслідків прояву. Проведено порівняльний аналіз класифікації ризиків та загроз національній безпеці у митній сфері та доведено їх взаємозв'язок. Модифіковано класифікацію загроз національній безпеці у митній сфері за сферою прояву із виокремленням загроз інформаційного характеру та інституційного. Розмежовано реально існуючі зовнішні та внутрішні загрози національній безпеці у митній сфері за сферами походження (політичного, адміністративно-правового, демографічного, економічного, соціального виробничого, природно-екологічного, інформаційного, інституційного характеру). Запропоновано за притаманністю певній компоненті національній безпеці розподілити загрози на загальносистемні (характерні для переважної більшості компонент національній безпеці) та специфічні (унікальні для певної компоненти). Згруповано наслідки прояву контрабанди як різновиду транснаціональної організованої злочинності за сферами прояву.

The distinction between risk, threat and danger by probability and level of negative impact was summarized. Comparative analysis of customs risks classification and classification of threats to national safety in the customs field was conducted and their connection was highlighted. Classification of threats to national safety in the customs field by sector was modified with distinguishing of informational and institutional threats. Actually existing internal and external threats to national safety in the customs field were divided by origin (political, administrative, legal, demographic, economic, social, industrial, natural and ecological, informational, institutional). New attribute in the classification was defined - by uniqueness for a particular component of national safety, this way all threats were divided into universal which are typical for most components of national safety and specific which are unique for a particular component. Negative impacts of smuggling as a form of transnational organized crime were grouped by fields of affect.

Ключові слова: *ризик, загроза, небезпека, митні ризики, загрози національній безпеці у митній сфері, класифікація загроз, внутрішні і зовнішні загрози, інформаційні та організаційні загрози, універсальні та специфічні загрози, контрабанда, транснаціональна організована злочинність.*

Keywords: *risk, threat, danger, customs risks, threats to national safety in the customs field, threats classification, internal and external threats, informational and institutional threats, universal and specific threats, smuggling, transnational organized crime.*

Постановка проблеми. Створення сприятливих умов для інтеграції України у світовий економічний простір є одним із основних завдань митної політики країни. Проте створення таких умов потребує суттєвих заходів із забезпечення національної безпеки у митній сфері. Глобалізаційні процеси, кризові явища у світі, нестабільні політичні, економічні та соціальні реалії в державі дедалі більше стають приводом до значних змін у всіх напрямках економіки як на мікро- так і на макрорівнях, спрямованих на забезпечення безпеки. Зовнішньоекономічна безпека та митна безпека є важливими компонентами економічної безпеки зокрема та національної безпеки України загалом. Їхня реальна оцінка є одним із актуальних завдань сьогодення та потребує виокремлення кола загроз національній безпеці у митній сфері з метою їх нейтралізації. В умовах економічної, політичної та соціальної дестабілізації, гостро стоїть питання систематизації як зовнішніх так і внутрішніх загроз з метою їх оцінки та визначення як тактичних так і геостратегічних напрямів управління ними, що є одним з пріоритетних завдань у напрямі зміцнення економічних відносин з країнами Європи та світу загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Акцентує увагу на потребі врахування зовнішніх та внутрішніх загроз під-час здійснення митної справи А. Стельмашук [1]. Необхідність систематизації загроз національній безпеці у митній справі із подальшим виокремленням шляхів їх нейтралізації обґрунтовується ще й обраним євроорієнтованим курсом розвитку країни. Загалом більшість дослідників у галузі митної та зовнішньоекономічної безпеки концентрують свою увагу на дослідженні ризиків у митній сфері, зокрема І. Бережнюк [2], Н. Гавловська [3], О. Губа [4], О. Комаров [5], К. Новікова [6], І. Новосад [7], П. Пашко [2], С. Рудніченко [3; 9] та інші, однак з позицій безпеки інтерес становлять саме загрози та аспекти їх нейтралізації і подолання з метою досягнення стану захищеності. Ці та інші фахівці у митній галузі загрози розділяють на зовнішні та внутрішні, однак класифікація саме загроз національній безпеці у митній сфері все ще потребує уточнення та деталізації.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних класифікаційних ознак загроз національній безпеці у митній сфері, а також їх науковий аналіз та систематизація на основі вивчення наукових доробків фахівців у галузі митної, зовнішньоекономічної та економічної безпеки, а також застосування прийомів порівняння, аналізу та синтезу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття безпеки пов'язане із такими термінами як «ризик», «загроза» та «небезпека». Не вважаємо за доцільне детально зупинятися на розмежуванні цих дефініцій, адже ґрунтовні напрацювання у цьому напрямі здійснено в межах досліджень Державного науково-дослідного

інституту митної справи під керівництвом П. Пашка та І. Бережнюка. Ми погоджуємось із думкою науковців, що ризик і загроза співвідносяться із поняттям небезпека за ступенем реальності її прояву, тобто ризик носить більш імовірнісний характер, тоді як загроза вже реально існуюча небезпека. Окрім цього варто зауважити, що автори підкреслюють що ризик не завжди тягне за собою негативні наслідки, тобто шкоду, тоді як загроза має яскравіше виражений негативний зміст [2].

Митні ризики як і загрози є невід’ємним елементом митної безпеки – це вірогідність реалізації певної митної загрози з прогнозованим або непрогнозованим можливим збитком, а також її можливих наслідків у митній галузі [2]. Ризики у митній справі та загрози економічній безпеці є основним «визначниками» оцінки чи ймовірності реалізації діючої або потенційної митної небезпеки в процесі здійснення митної справи.

Загалом вітчизняні фахівці у галузі митної справи виокремлюють низку класифікаційних ознак, за якими розподіляють ризики у митній сфері, зокрема: за належністю до країни функціонування господарського об’єкта або за приналежністю факторів ризику: внутрішні та зовнішні; за рівнем виникнення: мікрорівня (суб’єктів господарювання), галузеві, міжгалузеві, регіональні, державні, глобальні; за сферою походження: соціально-політичні, адміністративно-законодавчі, виробничі, комерційний, фінансовий, природно-екологічний, демографічний, геополітичний; за причиною виникнення: невизначеності, недоінформованості, суб’єктивності; за ступенем обґрунтованості: обґрунтований, частково обґрунтований, авантюрний; за систематичністю: систематичний та несистематичний (унікальний); за допустимістю: прийнятний, критичний, катастрофічний; за адекватністю часу прийняття рішення: попереджувальний, поточний, запізнілий; за кількістю осіб: індивідуальний та колективний; за характером дії: динамічний та статистичний; за можливим результатом: чистий та спекулятивний; за об’єктивністю: об’єктивні та суб’єктивні; за прогнозованістю: передбачувані та непередбачувані; за очевидністю: явні та латентні [2, С. 202 – 203; 9].

К. Новікова з-поміж загроз митній безпеці держави виокремлює: надзвичайні ситуації, стихійні лиха; світові економічні кризи, які здійснюють негативний вплив на національну економіку; протекціоністські заходи торговельних партнерів; високий ступінь залежності від стану міжнародних ринків певних ресурсів або від домінуючого торговельного партнера [6, С. 176]. Такої ж думки дотримується І. Новосад [7, С. 23]. До загроз в економічній сфері, що пов’язані із митною діяльністю та впливають на економічну складову національної безпеки, законодавчо віднесено критичну залежність національної економіки від кон’юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку; нерациональну структуру експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості [8]. Однак, на нашу думку, цей перелік висвітлює лише частину загроз, що мають зовнішній характер, однак внутрішні загрози в такому випадку залишаються поза увагою.

Цікавою є думка Є. Рудніченко, що в основу поділу на зовнішні та внутрішні ризики та відповідно і загрози доцільно закласти приналежність факторів ризику, а не країну походження. Адже якщо говорити про загрози національній безпеці у митній сфері, то зовнішні загрози знаходяться за межами митної системи, однак в межах країни. На думку Є Рудніченко, внутрішні чинники є результатом діяльності працівників митних органів, якості управління та прийняття рішень, планування, досконалості технологічних процесів тощо. Зовнішні фактори виникають за межами системи, тобто є факторами зовнішнього середовища функціонування [9]. Такий підхід є доволі раціональним якщо говорити про митну безпеку та розглядати митні органи як суб’єкт безпеки, однак із позицій нашого дослідження ближчим буде підхід щодо розподілу загроз на зовнішні та внутрішні за ознакою приналежності до країни походження, адже метою дослідження є систематизація загроз національній безпеці у митній сфері, що передбачає ширше коло загроз ніж загрози лише митній безпеці.

Аналіз та систематизація загроз національній безпеці виокремлених дослідниками у галузі митної та зовнішньоекономічної безпеки дозволили не лише розмежувати їх за джерелом виникнення (в межах країни та поза її межами), а й здійснити їх деталізацію за сферою виникнення. Таким чином до зовнішніх загроз національній безпеці у митній сфері нами віднесено загрози:

- 1) політичного характеру:
 - виникнення нових міжнародних об’єднань та союзів;
- 2) правового характеру:
 - недостатня врегульованість численних економічних та соціальних питань у міжнародному законодавстві;
 - виникнення нових форм та видів міжнародної організованої злочинності;
- 3) демографічного характеру:
 - неконтрольована міграція населення, що призводить до скоєння митних злочинів;
- 4) економічного характеру:
 - світові економічні кризи;
 - протекціоністські заходи торговельних партнерів;
 - втрата традиційних ринків збуту;
 - високий ступінь залежності від зовнішніх ринків;
 - недиверсифікованість зовнішньоторговельних відносин, що призводить до підвищення залежності від домінуючого торговельного партнера;
 - надмірна імпортозалежність та імпортозаміщення на внутрішньому ринку;
 - захоплення іноземним капіталом внутрішнього ринку;
 - зростання нелегального експорту капіталу;
 - дисбаланс у співвідношенні та структурі експортно-імпорتنних операцій;
 - сировинна орієнтованість експорту;
 - узалежненість від імпортованих енергоресурсів через низький рівень видобутку;
 - надмірна відкритість економіки;
 - лібералізація зовнішньоекономічної діяльності;
 - легалізація злочинних доходів із використанням офшорних компаній;
 - лібералізація прикордонної торгівлі;
 - зростання транскордонних порушень митного законодавства;
 - невизначений статус та прозорість кордонів між державами;
 - високий рівень зовнішнього боргу [3, С. 54; 4; 6; 7; 9].

Серед внутрішніх загроз, на нашу думку, доцільно виокремити:

- 1) політичного характеру:
 - активні воєнні дії;
 - нестабільність політичних інститутів та часті зміни політичної влади;
 - зіткнення інтересів політичних груп;
- 2) адміністративно-правового характеру:
 - недосконалість та нестабільність законодавчої бази;
 - криміналізація суспільно-економічних відносин;
 - втручання державних службовців у економічні відносини приватного сектору;
 - приховування доходів;
 - ухилення від сплати обов’язкових платежів;
 - корумпованість системи загалом;
 - відсутність адекватної судової системи;
 - невизначеність економічних та майнових відносин;
- 3) соціального характеру:
 - суб’єктивний характер людських взаємовідносин;
 - невизначеність щодо задуму і намірів учасників зовнішньоекономічної діяльності;
- 4) економічного характеру:
 - випадкові та спонтанні економічні та соціальні процеси і явища;
 - нерозвиненість інфраструктури ринкової економіки;
 - недобросовісна конкуренція;
 - високий рівень монополізації економіки;
 - структурна деформованість економіки;
 - недостатня розвиненість економічної інфраструктури;

- низька конкурентоспроможність національної економіки;
- нестабільність валютного ринку;
- невваженість та неефективність бюджетної політики;
- недостатня ефективність митної політики та нерациональна структура ставок мита;
- необґрунтованість монетарної політики;
- часті та непрогнозовані зміни у системі оподаткування;
- ненадійність та нестабільність банківської системи;
- незадовільний стан фінансового ринку;
- значна ризикованість господарської діяльності;
- високий темп інфляції;
- суттєвий рівень тінізації економіки;
- 5) виробничого характеру:
 - імовірнісний характер науково-технічного прогресу та інновацій;
 - технологічна відсталість, енергомісткість і ресурсозатратність вітчизняного виробництва;
 - недостатня глибина і частота контролю за випуском товарів;
 - низький рівень менеджменту вітчизняних підприємств;
 - низький рівень кваліфікації працівників;
 - низький рівень продуктивності праці;
 - відсутність мотивації праці;
 - низький рівень капіталовкладень;
 - низькі якість і рівень маркетингу вітчизняних підприємств;
 - падіння обсягів виробництва;
- 6) природно-екологічного характеру:
 - надзвичайні ситуації, стихійні лиха;
- 7) інформаційного характеру:
 - неповнота інформації про цілі, інтереси, поведінку працівників митних органів;
 - неповноту відомостей про процес надання митних послуг;
 - неповноту і непередбачуваність інформації про діяльність митних органів на довгострокову перспективу;
 - неповнота та недостовірність інформації отриманої працівниками митних органів;
 - низька ступінь інформованості громадян про митні процедури та правила здійснення зовнішньоекономічних угод;
- 8) інституційного характеру:
 - недостатня оснащеність митних органів технічними засобами митного контролю;
 - низький рівень взаємодії митних органів з іншими правоохоронними і контролюючими органами;
 - низький рівень контролю за якістю та безпекою імпортованих товарів;
 - неефективність контролю за походженням та рухом капіталів через митний кордон
 - непередбачуваність інтенсивності товаропотоку;
 - непрозорість транзитних операцій;
 - недоліки у системі державного контролю за експортно-імпортними операціями та операціями з переміщення валюти;
 - недосконалість роботи митної служби;
 - ненадійність митного кордону [3, С. 54; 4; 6; 7; 9].

Отже згрупувавши відомі загрози національній безпеці у митній сфері та не претендуючи на цілковиту вичерпність, адже нові загрози постійно виникають у динамічному сучасному середовищі, пропонуємо розширити та дещо модифікувати розподіл за сферою походження, а саме:

- по-перше, розмежувати загрози соціального та політичного походження, адже по суті суспільство загалом породжує одного типу небезпеки, а політична влада іншого, що продемонстровано вище;

- по-друге, врахувати існування загроз економічного характеру, що узагальнюють виробничі, фінансові, комерційні тощо;

- по-третє, в умовах тотальної інформатизації суспільства виникає множина загроз, пов'язаних із недостовірністю та викривленням інформації, її надзвичайним напливом та неможливістю обробки такої кількості, поряд із цим існує і недоінформованість суб'єктів суспільно-економічних відносин тощо, тому вважаємо за необхідне брати до уваги загрози інформаційного характеру;

- по-четверте, пропонуємо виокремити загрози інституційного характеру, адже хронічне недофінансування призводить до недосконалості інститутів, їх нерациональної структури та неефективної роботи не залежно від сфери, що становить суттєву загрозу безпеці відповідної сфери.

Окрім цього проведене дослідження наглядно демонструє, що переважна більшість із перелічених загроз не є унікальними для митної сфери, а отже у множині реальних та потенційних загроз існує підмножина загроз, що є спільними для практично усіх складових національної безпеки. Такі загрози пропонуємо називати загальносистемними, а загрози характерні лише для певної компоненти національної безпеки специфічними. Так, наприклад непрозорість транзитних операцій, недоліки у системі державного контролю за експортно-імпортними операціями та операціями з переміщення валюти, недосконалість роботи митної служби, ненадійність митного кордону будуть специфічними загрозами національній безпеці у митній сфері, тоді як недосконалість та нестабільність законодавчої бази, криміналізація суспільно-економічних відносин, недофінансування державних інституцій, корумпованість системи загалом тощо притаманні практично кожній компоненті національної безпеки.

Загалом перелічені вище загрози національній безпеці у митній сфері знижують рівень національної безпеки загалом та таких її компонент зокрема як митна, економічна, зовнішньоекономічна, військова, бюджетна, податкова, соціальна тощо.

Неефективне виконання митними органами покладених на них обов'язків і завдання сприяє контрабандному везенню товарів на територію України. Сьогодні, зазначає С. Додін, можна констатувати, що контрабанда як різновид транснаціональної організованої злочинності є не лише загрозою національній безпеці а й міжнародній безпеці, що впливає із наслідків її прояву:

- соціальних – підривання суспільної довіри до державної влади та державних установ; підривання здоров'я населення через незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин;

- правових – порушення законодавства, неефективні спроби боротьби із цими порушеннями та недосконалість законодавчого поля загалом гальмують розвиток правової держави;

- економічних – знижує ефективність державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності адже деформує ефект від застосування різноманітних методів та засобів впливу; незаконний обіг валюти порушує валютний баланс та підриває валютну політику;

- політичних – незаконний обіг зброї, що підриває політичну стабільність та сприяє підтримці сепаративних настроїв і тероризму; контрабанди ядерних матеріалів порушує ядерний баланс та ставить під загрозу безпеку ядерних об'єктів;

- культурних – вивезення культурних цінностей призводить до втрати національного багатства та культурної спадщини нації [10, С.82].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведене дослідження доводить, що ризик і загроза безпосередньо пов'язані із поняттям небезпеки, однак ризик має кількісне вираження і має більше імовірнісний характер, тоді як загроза це реально існуюча небезпека. Узагальнення множини реально існуючих загроз національній безпеці у митній сфері дозволила їх розмежувати за сферами походження та розширити класифікацію загроз за сферою походження виокремивши загрози інформаційного та інституційного характеру. Також проведений аналіз та синтез дозволили виокремити нову класифікаційну ознаку за притаманністю певній компоненті національної безпеки та розподілити загрози на загальносистемні та специфічні.

Таким чином систематизація загроз національній безпеці у митній сфері виступає вихідною точкою для подальшого пошуку шляхів їх нейтралізації та зниження наслідків їхнього впливу, що дозволить побудувати матрицю відповідності загроз та оптимальних інструментів їх подолання на шляху побудови ефективного механізму забезпечення зовнішньоекономічної, митної, бюджетно-податкової та згодом національної безпеки. Подальші дослідження доцільно зосередити на систематизації методів, інструментів та засобів подолання загроз національній безпеці у митній сфері, а також оцінці місця і ролі інструментів митно-тарифного регулювання у забезпеченні економічної безпеки держави.

Література.

1. Стельмашук А. М. Підвищення ролі митної політики в системі захисту внутрішнього ринку / А. М. Стельмашук // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2011. – № 6. – С. 279 – 286.
2. Митна політика та митна безпека України: монографія / за заг. ред. П. В. Пашка, І. Г. Бережнюка [Електронний ресурс]. – Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2013. – 338 с. – Режим доступу: http://dndims.com/upload/files/Mytna_polityka.pdf
3. Гавловська Н. І. Вплив митних органів на економічну безпеку держави / Н. І. Гавловська, О. В. Осадчук, Є. М. Рудніченко // Митна безпека. - 2011. - № 1-2. - С. 52-56.
4. Губа О.І. Загрози економічній безпеці держави в контексті митного оподаткування [Електронний ресурс]/ О.І. Губа, А.В. Ільїна // Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка. - 2012. - №2. - Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vamsue_2012_2_13.pdf
5. Комаров О. В. Митний ризик як ключовий елемент механізму державного ризик-менеджменту в митній галузі/О. В. Комаров // Вісник Академії митної служби України. Серія "Державне управління". -Д.:Акад. митної служби України, 2011,N 2011 р. № 2(5).-С.210-215
6. Новікова К. І. Глобалізаційні виклики митній безпеці держави / К. І. Новікова // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. — 2012. — № 4. — С. 174-180.
7. Новосад І. Роль митної безпеки в захисті національних інтересів держави / І. Новосад // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. - РОЗДІЛ І. Теоретико-методологічні основи міжнародних відносин і зовнішньої політики. – 2014. . - №14. – С. 20-25.
8. Україна. Закон. Про основи національної безпеки України : від 19.06.2003 №964-IV ; поточна редакція від 19.04.2014 р. на підставі 1170-18 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіційний веб-сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
9. Рудніченко Є. М. Класифікація ризиків у митній справі / Є. М. Рудніченко, І. В. Несторишен // Митна безпека. Економіка. – 2012. – № 1-2. – С. 13-19.
10. Додін Є.В. Організація заходів протидії митній злочинності та митної деліктності / Є.В. Додін // Вісник запорізького національного університету. - 2012. - № 1. - С. 79-85.

References.

1. Stel'maschuk, A.M. (2011), "Enhancing the role of customs policy in the system protecting the domestic market", Vseukrains'kyj naukovo-vyrobnychyzh zhurnal «Innovatsijna ekonomika», vol. 6, pp. 279 – 286.
2. Pashko, P.V. and Berezniuk, I.H. (2013), Mytna polityka ta mytna bezpeka Ukrainy [Customs policy and customs security of Ukraine], Khmelnytskyi, Ukraine.
3. Havlovs'ka, N.I. (2011), "The impact of customs authorities on the economic security of the state", Mytna bezpeka, vol. 1-2, pp. 52-56.
4. Huba, O.I. (2012), "Threats to economic security of the state in the context of customs taxation", Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Ekonomika, vol. 2, available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vamsue_2012_2_13.pdf (Accessed 27 October 2015).
5. Komarov, O.V. (2011), "Customs risk as a key element of the state mechanism of risk management in the customs sphere", Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriya "Derzhavne upravlinnia", vol. 2, no. 5, pp. 210-215.
6. Novikova, K.I. (2012), "The Global Challenges the customs security of the state", Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky, vol. 4, pp. 174-180.
7. Novosad, I. (2014), "The role of customs security to protect of national interests", Naukovy visnyk Skhidnoevropejs'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky, vol. 14, pp. 20-25.
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine " On the Fundamentals of National Security of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (Accessed 27 October 2015).
9. Rudnichenko, Ye.M. (2012), "Classification of risks in customs matter", Mytna bezpeka. Ekonomika, vol. 1-2, pp. 13-19.
10. Dodin, Ye.V. (2012), "Organization action reluctances to customs criminality and customs deliktnosti", Visnyk zaporiz'koho natsional'noho universytetu, vol. 1, pp. 79-85.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2015 р.

